

Boekbesprekingen

W.A. van der Reijden. Development of new polymer-based saliva substitutes for treatment of oral dryness. 175 bl. Amsterdam: Vrije Universiteit, 1996. Academisch proefschrift. ISBN 90 9009281 1.

Het verlies van de speekselklierfunctie na radiotherapie of bij het syndroom van Sjögren is voor de patiënt een levenslange kwelling. Daaraan wordt in Nederland, vooral aan de univer-

siteiten van Amsterdam (VU) en Groningen, veel aandacht besteed. Onderzoek naar preventie bij radiotherapie staat daarbij voorop. Daarnaast is het vinden van een substituu, een kunstspeeksel, van belang. Enkele eerder ontwikkelde typen zijn commercieel verkrijgbaar, maar geven vaak niet de gewenste verlichting van de klacht.

Dit proefschrift beschrijft de bestudering *in vitro* en *in vivo* van de rheologische en beschermende eigenschappen van verschillende in water oplosbare (bio)polymeren, met de bedoeling op basis daarvan een kunst-

speeksel te ontwikkelen dat de eigenschappen van speeksel dicht benadert en tevens industrieel vervaardigd kan worden.

Het boek is gebaseerd op een aantal, deels reeds verschenen, publicaties, die zijn voorzien van een inleiding en een algemene discussie waarin de conclusies worden besproken. Vooral de uitvoerige inleiding is zeer helder en volledig. Duidelijk wordt hoe complex en gevarieerd het probleem van de droge mond is. Er zijn veel oorzaken, gelieerd aan de pathologie van de speekselklieren alsmede aan het gebruik van medicamenten. Daarmee is ook de behoefte aan suppletie en de aard daarvan verschillend. Het blijft de vraag of één type kunstspeeksel dan voldoende is. De wisselende rheologische eigenschappen van speeksel, medeverantwoordelijk voor de glij-eigenschappen, de lubricatie, worden vooral bepaald door de speekselmucinen. Daaraan is ook in het verleden al veel aandacht besteed. Ook in dit boek blijft de omvang van het probleem, dat ook steeds meer dentate patiënten treft, wat onzichtbaar.

In het onderzoek wordt ook aandacht besteed aan de interacties van (kunst)speeksel als energiebron met een aantal bacteriën. Bij voorkeur dient een gebitsbeschermende werking op te treden. Verder onderzoek zal volgen naar de muco-adhesieve eigenschappen, die van belang zijn voor prothesedragers.

Een belangrijk resultaat van de studie is de keuze van een polymeer, xanthan gum met toevoeging van mineralen en fluor, dat bruikbaar is voor een ruimere toepassing. Dit heeft inmiddels geleid tot een Nederlandse octrooiaanvraag voor een lichaamsvloeistof-vervangend product. Bij de toepassing wordt niet alleen gedacht aan kunstspeeksel, maar ook aan kunststranen en tandpasta.

Deze studie, die zeer welkom is, getuigt ook van een toenemende samenwerking en ervaring bij onderzoek van het laboratorium met de kliniek.

L.F.E. Michels, Eindhoven

W.R. Kastelein, C. Spreeuwenberg, red. Van aansprakelijkheid tot ziekteverzuim: artsen en juristen over wetgeving in

de gezondheidszorg. 155 bl. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 1995. Prijs f 39,50. ISBN 90313 1678 4.

Deze titel dient als parasol over een bundel artikelen die eerder zijn verschenen in het *Medisch Contact*, alle met een gezondheidsrechtelijk onderwerp.

In vroegere tijden werden medische hulpverleners al geconfronteerd met wetten die door gezagsdragers werden ontworpen om de burgers te beschermen tegen onkundige artsen en charlatans. Ook nu is duidelijk dat de geneeskunde niet langer een zaak is van de individuele arts, maar tot het domein van de maatschappij behoort.

Alhoewel artsen een sterk ontwikkeld plichtsbefes hebben, zo schrijft Spreeuwenberg in zijn inleiding, maakt juist deze waas van heiligheid het nodig dat veiligheidssystemen worden ingebouwd. Dit boek geeft een fraai overzicht van een groot aantal van deze veiligheidssystemen, zoals: een medisch alsmede een juridische visie op wet en regelgeving, de Tuchtwet, de wet BIG, euthanasie, de bestrijding van infectieziekten, de preventiewetgeving, de kwaliteitswetgeving, de WGBO, de Klachtwet, de aanstellingskeuring, de Wet op de Persoonsregistratie, elektronische communicatie, de postmortale orgaan-donatie, de EG-richtlijnen en de Nederlandse gezondheidszorg, arts en ziekteverzuim, wetgeving en zelfregulering.

Hoewel een groot aantal van deze onderwerpen niet direct de tandheekkunde raken, is het boek zeker het lezen waard daar de materie wordt behandeld door een keur van auteurs.

Voor de geïnteresseerde tandarts zijn vooral de inleidende hoofdstukken van belang, waarin de verschillen tussen artsen en juristen worden beschreven. Ook de wet BIG, de kwaliteitswet, de WGBO en het klachtrecht hebben invloed op de tandheekkunde. Vooral de verlengde-armtheorie en de voorbehouden handelingen zijn van belang voor het vakgebied van de tandarts en over deze onderwerpen wordt nogal eens lichtvaardig gedacht. Van de Klachtwet wordt verwacht dat de druk op de medische tuchtcolleges zal afnemen, hoewel dat ook weer wordt betwijfeld.

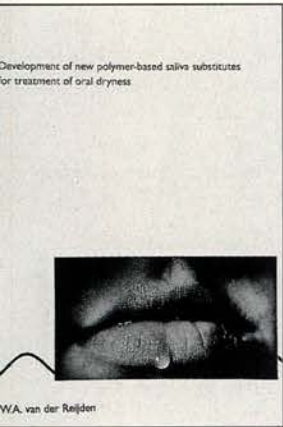
Maar ook onderwerpen die niet direct de tandheekkunde raken, zoals euthanasie, de aanstellingskeuring, het mentor-schap en de rol van de arts bij ziekteverzuim, zijn interessant, omdat het een kennismaking biedt met een andere gedachten-wereld die zowel de arts als de tandarts uit zijn solistisch isolement haalt. Voor de tandarts die eens wat verder wil kijken dan zijn eigen tandheekkundige horizon, wordt dit boek van harte aanbevolen.

W.J. Admiraal, Hilversum

A.B. van Lomwel, E.B. van Veen. De WGBO. De betekenis voor de hulpverleners in de gezondheidszorg. 167 bl. Lelystad: Koninklijke Vermande bv, 1996. Prijs f 41,50. ISBN 90 54582383.

In april 1995 is de Wet op de Geneeskundige Behandelings-overeenkomst (WGBO) van kracht geworden. Zoals bekend regelt deze wet de juridische relatie tussen (tand)arts en patiënt.

De auteurs hebben zich ten doel gesteld de vragen die leven in de sector gezondheidszorg, te beantwoorden en verbanden te leggen met andere wetgeving in de gezondheidszorg, zoals de Privacywetgeving en de wetgeving Klachtrecht Cliënten Zorgsector. Eerst gaan zij in op de achtergronden van de

Development of new polymer-based saliva substitutes for treatment of oral dryness

W.A. van der Reijden

WGBO en de inbedding van de wet in het burgerlijk recht. Daarna komt de verhouding met andere regelingen aan de orde. Kernbegrippen zoals overeenkomst, verbintenissen, informatie alsmede het toestemmingsvereiste vormen de hoofdmoot, maar ook het dossier, de privacy, meerderjarige wilsonbekwamen en minderjarigen passeren de revue. De onderwerpen aansprakelijkheid en klachtrecht vormen het sluitstuk.

Hoewel de parlementaire behandeling van de WGBO vier jaar heeft geduurd en de aanloop van deze wetgeving dateert van 1977, komen de achtergronden er maar bekaaid vanaf. Juist de achtergrond van een wet, de parlementaire geschiedenis en de memorie van toelichting kunnen bijdragen aan een beter begrip binnen de gezondheidszorg. Waarom heeft bijvoorbeeld de samenleving een dergelijke wetgeving gewenst?

De relatie van de WGBO tot het burgerlijk wetboek wordt summier beschreven, maar gezien de niet juridisch geschoolde doelgroep toch duidelijk genoeg. Dat voor een kopie van een dossier een redelijk bedrag mag worden gerekend, zal iedere hulpverlener begrijpen. Dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de WGBO en de Wet op de Persoonsregistratie wat deze kopiekosten betreft, geeft aan dat praktisch wetgeven een moeilijke opgave is.

Het boek is makkelijk leesbaar, door de gebruikte illustratieve voorbeelden; deze zijn echter voornamelijk op artsen toegeschreven en niet op tandartsen en niet erg diepgaand. Voor de vluchtig geïnteresseerde tandarts biedt het boek een goede 'instap' en een aardig overzicht. De doelstelling van de auteurs, het beantwoorden van vragen die leven in de gezondheidszorg, is gehaald.

W.J. Admiraal, Hilversum

S.M. Mauriello, V.P. Overman, E. Platin. *Radiographic imaging for the dental team*. 440 bl. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1995. Prijs £ 25.00. ISBN 0 397 55020 0.

Met een zekere regelmaat verschijnen er boeken die betrekking hebben op de röntgendiagnostiek in de tandheelkundige praktijk. De doelgroep van deze boeken is verschillend: de tandarts, de hulpkracht, of het gehele tandheelkundige team. Het hier besproken boek heeft het gehele team als doelgroep.

Bij het verschijnen van een nieuw boek luidt de eerste vraag uiteraard wat het boek toevoegt aan eerder verschenen publicaties. Voor het hier besproken boek geldt dat er veel informatie in is opgenomen die ook in andere boeken te vinden is. De opzet van een aantal hoofdstukken is echter origineel genoeg om een verdere bespreking wenselijk te maken.

Het boek bevat, naast de gebruikelijke informatie over de routine-opnametechniek, twee zeer leesbare hoofdstukken over alternatieve en aanvullende röntgenologische procedures. Deze hoofdstukken geven een duidelijk inzicht in de röntgendiagnostische mogelijkheden die er zijn als aanvulling of vervolg op de standaard tandheelkundige röntgenopnamen, indien het röntgenbeeld daartoe aanleiding geeft. Een ander hoofdstuk is gewijd aan praktische problemen, zoals de kokhalsreflex, opnamen bij een ondiepe mondbodem, bij patiënten met een laag palatum etcetera. Andere onderwerpen die niet altijd de vereiste aandacht krijgen in vergelijkbare publicaties, zijn de gedeelten over 'quality assurance', het hoofdstuk over fouten in de opnametechniek en de afwerking van foto's en een kort hoofdstuk over het administreren en archiveren van röntgenopnamen.

Niets is volmaakt. Dus tegenover deze gunstige aspecten staat een aantal pertinente fouten of tekortkomingen. Zo wordt aangegeven dat de meest gunstige plaats van de tandarts

tijdens het maken van een opname, onder een hoek van 90-135° ten opzichte van de röntgenbundel is. Wat ontbreekt, is de toevoeging dat deze positie zodanig gekozen moet worden dat men *achter* de patiënt staat. Het hoofdstuk over speciale opnametechnieken is wel erg summier en geeft vrijwel geen informatie over de digitale receptoren die steeds meer ingang in de praktijk vinden.

De aanduiding 'for the dental team' strekt zich niet uit tot de assistente. Voor de in opkomst zijnde technieken is het boek niet compleet genoeg om de aanschaf te rechtvaardigen. Met de eerder gemaakte kanttekeningen is het boek echter zeer geschikt voor de tandarts en de mondhygiëniste die een duidelijk overzicht willen hebben van de huidige wijze van het maken en interpreteren van röntgenopnamen. In dit opzicht steekt het boek gunstig af ten opzichte van andere recentelijk verschenen boeken als het gaat om het presenteren van relevante informatie.

P.F. van der Stelt, Amstelveen

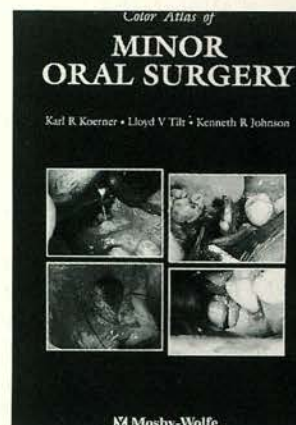
K.R. Koerner, L.V. Tilt, K.R. Johnson. *Color atlas of minor oral surgery*. 348 bl., geïll. London: Mosby-Wolfe, 1994. Prijs £ 85.00. ISBN 0 7234 2038 6.

Bij het doorbladeren van dit boek valt in de eerste plaats op hoe fraai de vele klinische kleurenfoto's zijn opgenomen en op glanzend papier zijn afgedrukt, hetgeen de scherpte zonder meer ten goede is gekomen. Ook de afbeeldingen van de röntgenfoto's en de schematische tekeningen zijn van goede kwaliteit. Het boek bestaat uit elf hoofdstukken, die allemaal betrekking hebben op de kleine kaakchirurgie. Niet alleen de dentogene problematiek wordt uitvoerig besproken, maar ook de weke-delenchirurgie.

Ook wat 'nieuwere' en net uit het experimentele stadium gegroeide onderwerpen worden belicht. Het chirurgisch verlengen van de kroon van een element om parodontologische, preventieve, prothetische of esthetische redenen krijgt voldoende aandacht. Maar vooral verfrissend en voor velen nog onbekend, is het hoofdstuk over de intentionele replantatie, een techniek waarbij na extractie van een avitaal element de apexresectie buiten de mond plaatsvindt, waarna het element weer in zijn alveole wordt teruggeplaatst. Vooral de indicaties, contra-indicaties en mogelijke complicaties – zoals een fractuur van het element bij de extractiepoging – worden duidelijk en systematisch onder de aandacht gebracht.

Helaas bespreken de auteurs iets te uitvoerig enkele technieken, die hetzij verouderd zijn, hetzij momenteel aan discussie onderhevig zijn, zoals de toepassing van synthetische materialen om kleine chirurgische botdefecten op te vullen en het gebruik van amalgaam als enig materiaal bij retrograde apexresecties. Nieuwe lichaamsvriendelijke vulmaterialen en de nog steeds veel toegepaste orthograde apexresectie staan nergens vermeld.

Het laatste hoofdstuk over de verwijdering van al dan niet geïmpacteerd derde molaren in de onderkaak beslaat ruim één vijfde van het totaal aantal bladzijden en krijgt daardoor verhoudingsgewijs te veel aandacht. De illustraties van de diverse chirurgische technieken zullen voor de tandarts algemeen-practicus echter een welkom naslagwerk vormen.

Terecht wordt in dit hoofdstuk ruim aandacht besteed aan de anatomie en mogelijke beschadiging van de n. alveolaris inferior en n. lingualis. Het door de auteurs beschreven voorbeeld van een 'informed consent' lijkt in Nederland vooralsnog geen toegepaste standaardprocedure.

De bespreking van de problematiek rond de derde molaar in de bovenkaak aan het einde van dit laatste hoofdstuk is helaas aan de magere kant. Het standaard uitvoeren van de blaas- en/of snuitproef na verwijdering van dit element wordt nergens vermeld en over het voorkomen, het vóórkomen en de behandeling van de antrumperforatie en tuberfractuur wordt met geen woord gerept.

Ondanks deze kleine tekortkomingen is deze kleurenatlas zeker de moeite waard en mag het in een universitaire tandheelkundige bibliotheek niet ontbreken. Het boek is vooral interessant en bruikbaar voor de tandarts algemeen-practicus, die niet alleen belangstelling heeft voor de kleine kaakchirurgie, maar deze ook in de praktijk wil toepassen.

R.A.C.A. Voorsmit, Nijmegen

J.E. Bergsma. Late complications using poly(lactide) osteosyntheses in vivo and in vitro tests. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 1995. Academisch Proefschrift. ISBN 90 9008161 5.

Als vervolg op het werk van Leenslag (1987), Bos (1989) en Rozema (1991) uit de Groningse onderzoeksgroep verscheen van de hand van Bergsma het thans te bespreken proefschrift.

Het is een interessant en boeiend verslag van een aantal experimenten, deels *in vitro*, deels *in vivo*, waarmee de auteur een verklaring zoekt voor het late, ongewenste en ook onverwachte effect van subcutane zwelling rond blijkbaar niet volledig gedgegradeerde as-gepolymeriseerde poly(L-lactide) (PLLA)-platen. Deze als biodegradeerbaar ontwikkelde kunststof platen en schroeven waren klinisch toegepast bij 10 patiënten bij wie de behandeling van een zygomafractuur stabilisatie van de bereikte repositie vereiste.

Histologisch onderzoek van het bij een aantal van de betrokken patiënten alsnog verwijderde resterende materiaal, alsmede van biopten uit de gebieden van de schroefposities, leerde dat het gaat om een niet-specifieke vreemd-lichaamreactie (zonder ontstekingsverschijnselen) op restanten gedgegradeerd PLLA. Er was verschil in reactie binnen het corticale bot en subcutaan.

Vergelijking met het lange-termijnbeloop van PLLA-platen als vervanging van orbitabodemdefecten, een experiment in geiten, waar eerder genoemde zwelling niet werd gezien, leert dat het geheim waarschijnlijk zit in het voor langere tijd intact blijven van de PLLA-schijf. Daaromheen vormt zich vervolgens bindweefsel en bot, terwijl bij directere desintegratie partikels ontstaan, die met een volumetoename bovendien een cellulaire reactie gepaard gaande met zwelling, kunnen oproepen.

Nadat in een *in vitro* experiment is aangetoond dat predegradatie van PLLA een geschikte methode is om het langdurende *in vivo* beloop van degradatieprocessen te simuleren, worden vervolgens in een viertal *in vivo* experimenten degradatie en biocompatibiliteit van gepredegradeerde partikels en alternatieve copolymeren zoals PLA96 uitgebreid getest. Hierbij wordt tevens onderzocht of de plaats van aanbrengen (in bot of subcutaan) van invloed is. In een laatste *in vivo* pilot study wordt het degradatiebeloop van voor PLLA ontwikkelde alternatieve copolymeren bestudeerd.

Uit deze uitgebreide reeks proeven blijkt overigens steeds weer hoe toch nog niet een kunststof osteosynthese plaat is

te fabriceren die betrouwbaar is en voldoet aan de combinatie van eisen van voldoende stevigheid, geringe afmetingen en een gegarandeerd degradatieproces. Deze op het eerste gezicht wellicht negatieve bevindingen zijn des te lezenswaardiger door de spannende opbouw van de experimentenreeks en de zorgvuldige beschrijvingen, afgerond in gedegen discussies.

De auteur heeft (met zijn co-auteurs) een fraaie bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van resorbeerbaar osteosynthesemateriaal, niet alleen door de precisie waarmee de nog bestaande onvolkomenheden worden aangetoond en toegelicht, maar ook door de aanzet tot verder onderzoek, dat de gesignaleerde problematiek in de toekomst wellicht vermag op te lossen.

Niet alleen voor specialisten in het oromaxillo(cranio-)faciale gebied een uiterst lezenswaardige dissertatie, doch ook voor de algemeen-practicus een interessant boek dat op inzichtelijke wijze informatie geeft over de vorderingen in de ontwikkeling van de resorbeerbare osteosynthese-platen.

F.H.M. Kroon, Amsterdam

Recensie-exemplaren

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader in één van de volgende afleveringen worden besproken.

1. F.J. Meijman, N.J.C. Eyck. Huisartsgeneeskundige termen. Nederlands-Engels/Engels-Nederlands. 67 bl. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum, 1996. Prijs f 27,50. ISBN 90 313 2115 X.
2. A.P.M. Bersee, W.H.M.A. Pluimakers. De wet BIG. De betekenis van de wet voor de beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg. 3e gewijzigde druk. 87 bl. Lelystad: Koninklijke Vermande BV, 1996. Prijs f 29,50. ISBN 90 5458 333 9.
3. M.F. van Grunsven. Tandheelkundige zorg voor kinderen met een handicap. 202 bl., geïll. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum, 1996. Prijs f 85,00. ISBN 90 313 1988 0.
4. P. Tetsch, J. Tetsch. Fortschritte der zahnärztlichen Implantologie. Ein Atlas. 239 bl., 538 afb. München: Carl Hanser Verlag, 1996. Prijs DM 328,00. ISBN 3 446 18416 3.
5. H-J Jansen. The periodontal microflora as a protein-dependent anaerobic degradation system. 127 bl. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, 1996. Academisch proefschrift. ISBN 90 9009321 4.
6. J.A.M.M. Prinsen. Tandheelkundige administratie. 170 bl. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum, 1996. Prijs f 75,00. ISBN 90 313 2006 4.
7. J.A. Sorensen, red. Quintessence of dental technology. Volume 19. 142 bl., 396 afb. New Malden: Quintessence Publishing Co Ltd., 1996. Prijs £ 37,00. ISBN 0 86715 305 9.
8. The American Academy of Orofacial Pain. J.P. Okeson, red. Orofacial pain. Guidelines for assessment, diagnosis and management. 285 bl., 8 afb. Chicago: Quintessence Publishing Co Ltd., 1996. Prijs £ 22,00. ISBN 0 86715 312 1.